

## STALKERS, EEN NIEUWE CATEGORIE VAN DADERS

S. DEBRUYNE\*, C. DILLEN\*, P. COSYNS\*

Stalking is de laatste jaren een populair begrip geworden. Om de haverklap spreekt men in de media over BEROEMDHEDEN die lastig gevallen worden door zogenaamde stalkers. Stalking gaat intussen nochtans al lang niet meer alleen over beroemdheden, maar is een fenomeen geworden dat iedereen kan overkomen. In vele landen is stalking inmiddels strafbaar geworden. Stalkers zijn dus daders en hun doelwitten slachtoffers. Steeds vaker belanden stalkers dan ook in de gevangenis. De forensische psychiatrie is zich pas recent met deze vorm van misdrijf gaan bezighouden en het onderzoek is bijgevolg nog beperkt. Toch is het belangrijk de reeds beschikbare gegevens binnen dit nieuwe terrein in de forensische psychiatrie van naderbij te bekijken. Stalking zorgt immers voor een erg grote last doordat het leven van zowel de dader als het slachtoffer erdoor beheerst wordt en het voor beide partijen kan ontaarden in een erg destructief gebeuren. In dit artikel zal specifiek gefocust worden op de dader en zijn motief. Het begrijpen van de stalker is immers de eerste voorwaarde om te komen tot het ontwikkelen van een aangepaste behandeling.

### 1. Algemene gegevens

Het begrip stalking komt oorspronkelijk uit de wereld van de jacht en verwijst naar het besluipen van de prooi. Het wordt sinds het begin van de jaren negentig in de U.S.A. in zijn huidige betekenis gebruikt. Enkele ophefmakende zaken met beroemdheden kregen toen veel media-aandacht, zodat het begrip snel meer algemeen bekend werd. De dramatische afloop van enkele gevallen leidde uiteindelijk ook tot het strafbaar maken van stalking, waarbij de eerste wet goedgekeurd werd in 1990 in California (MELOY, 1999). Intussen was inderdaad gebleken dat men helemaal niet beroemd moet zijn om het slachtoffer van stalking te worden. Het begrip werd meer en meer gebruikt om het ongewenst achtervolgingsgedrag na een relatiebreuk te beschrijven. Stalking groeide in de loop van de jaren negentig verder uit tot een fenomeen met vele gezichten: *"Stalking is a curious construction born of a range of tensions in contemporary society ..."* (MULLEN, 2001). Intussen volgden wetten in niet alleen alle andere staten van de U.S.A., maar ook in vele andere landen in de wereld, waaronder België in 1998. Het afzonderlijk strafbaar stellen van stalking bleek noodzakelijk want *"police, judges, and sometimes even those who are stalked may find it hard to decide*

---

\* Universitair Forensisch Centrum, U.Z. Antwerpen, Wilrijkstraat 10, 2650 Edegem.

when seemingly innocuous activities, such as sending gifts or simultaneously attending public events, constitute harassment” (LAMBERG, 2001).

Er zijn een aantal verschillende definities van stalking in gebruik. Volgens de laatste editie van Van Dale is een stalker “iemand die een ander onafgebroken bespiedt, besluipt, achtervolgt, (telefonisch) lastig valt”. Sommige auteurs prefereren andere termen dan stalking, zoals bijvoorbeeld “obsessional following” (MELOY, 1995) of “unwanted pursuit behavior” (LANGHINRICHSEN-ROHLING, 2000). Dit alles leidt uiteraard tot verwarring en komt het wetenschappelijk onderzoek allerm minst ten goede. De meest geciteerde wetenschappelijke definitie van stalking komt van MELOY and GOTHARD: “*The willful, malicious and repeated following and harassing of another person that threatens his or her safety*” (MELOY, 1995). In de recente Nederlandstalige psychiatrische literatuur staat de volgende omschrijving: “*Het herhaaldelijk iemand achtervolgen of lastig vallen, zodanig dat er een impliciete of expliciete dreiging van uitgaat en het deze persoon vrees aanjaagt*” (KAMPHUIS, 2000). In het algemeen kan gesteld worden dat de verschillende in omloop zijnde definities de volgende drie elementen gemeen hebben. Ten eerste moet er een gedragspatroon zijn van zich ongewenst opdringen aan een persoon, ten tweede moet er van dat gedragspatroon een impliciete of expliciete dreiging uitgaan en ten derde moet de bedreigde persoon realistische angst ervaren (MELOY, 1998). Sommige onderzoekers gebruiken de term “pre-stalking” voor gedrag dat zich in de grijze zone tussen “normaal gedrag” en stalking bevindt (EMERSON, 1998). Een citaat van Mullen illustreert dezelfde gedachte: “*Stalking ... is part of a spectrum of activities that merge into normal behavior, often around such aspirations as initiating or reestablishing a relationship*” (MULLEN, 1999). Het is inderdaad moeilijk om op “kritische momenten” zoals bij de start of op het einde van een relatie de precieze grens te stellen. Zo toonde een recent onderzoek aan dat van degenen die “de bons gekregen hadden” bij een relatiebreuk 99 % minstens één keer bewust ongewenst toenadering zocht (LANGHINRICHSEN-ROHLING, 2000)!

Het probleem van definitie stelt zich nog scherper in het strafrecht, waar een precieze bepaling absoluut noodzakelijk is. Er is over het algemeen inderdaad een verschil tussen definities vanuit juridische hoek en vanuit hulpverleningshoek. De uitgebreide discussie valt buiten het thema van deze tekst, maar is onder andere te vinden in het artikel: “*Comparing stalking victimization from legal and victim perspectives*” (TJADEN, 2000). Algemeen kan gesteld worden dat definities vanuit de hoek van de hulpverlening in vergelijking met die vanuit juridische hoek meestal meer de klemtoon (kunnen) leggen op het subjectief bedreigend karakter van stalking voor het slachtoffer. De perceptie en interpretatie van de feiten door het slachtoffer spelen hier met andere woorden een centrale rol, niet de intenties van de stalker: “*Stalking lies in the eyes of the beholder*” (MULLEN, 2000). Maar ook bij het strafbaar stellen van stalking blijft het een kernprobleem dat – net zoals bij andere vormen van psychisch geweld – bij de beoordeling van het gedrag van de dader het effect van dat gedrag op het slachtoffer een belangrijke rol speelt (STEVENS, 1999). Het is bijgevolg voor de wetgever erg moeilijk om tot een “objectieve” definitie te komen. De juridische definities van stalking verschillen dan ook van land tot land en in de U.S.A. zelfs van staat tot staat. De vergelijking van de verschillende wetteksten leidt tot

boeiende discussies, maar valt buiten het bestek van deze tekst. Er kan verwezen worden naar relevante literatuur (MELOY, 1998; MULLEN, 2000).

De Belgische wettekst over belaging (het Nederlandstalig equivalent van stalking) luidt: *“Hij die een persoon heeft belaagd terwijl hij wist of had moeten weten dat hij door zijn gedrag de rust van die persoon ernstig zou verstoren, wordt gestraft met gevangenisstraf van vijftien dagen tot twee jaar en met geldboete van vijftig frank tot driehonderd frank of met één van die straffen alleen.”* In een commentaar op deze wettekst in het *Rechtskundig Weekblad* wordt de objectivering van de omschrijving van dit misdrijf in vraag gesteld: *“Hoewel men met het vereiste van een “ernstige” verstoring van de rust een drempel voor de strafbaarheid in de omschrijving van het misdrijf heeft opgenomen, blijft toch het feit of het gedrag van de dader al dan niet een ernstige verstoring van de rust van het slachtoffer heeft teweeggebracht niet enkel afhankelijk is van dat gedrag, maar ook van het slachtoffer”* (STEVENS, 1999). De auteur suggereert het begrip “kennelijk” aan de formulering toe te voegen en dit met de volgende bedoeling: *“Wanneer men zou vereisen dat het gedrag van de dader kennelijk een (ernstige) verstoring van de rust van het slachtoffer veroorzaakt m.a.w. dat het gedrag van de dader bij elke doorsnee rechtsonderhorige een (ernstige) verstoring van de rust veroorzaakt, zou de omschrijving van dit nieuwe misdrijf iets minder subjectief zijn geweest”* (STEVENS, 1999). Ten slotte kan ter vergelijking nog de situatie in Nederland aangehaald worden, waar iemand strafbaar is *“die wederrechtelijk, stelselmatig opzettelijk inbreuk maakt op de persoonlijke levenssfeer van iemand anders om die ander te dwingen iets te doen, iets niet te doen, te dulden dan wel vrees aan te jagen”*. De maximum gevangenisstraf is hier 3 jaar en de boete maximaal 25 000 gulden.

Over de omvang van het fenomeen zijn nog weinig betrouwbare gegevens beschikbaar. Er zijn inderdaad vaak methodologische tekortkomingen, waarbij de resultaten onder andere kunnen verschillen naargelang de definitie van stalking of de onderzoekspopulatie (DAVIS, 2000). Vaak gebeuren onderzoeken bij specifieke doelgroepen wat soms spectaculaire, maar moeilijk extrapoleerbare resultaten geeft. Uit een toonaangevend Amerikaans onderzoek bleek dat 8 % van de vrouwen en 2 % van de mannen ooit last heeft gehad van een stalker (TIADEN, 1997). Een meer recente steekproef in de Amerikaanse staat Louisiana kwam voor vrouwen uit op 15 % (KOHN, 2000). Betrouwbare cijfergegevens over het voorkomen van stalking in België ontbreken vooralsnog. De Stichting Anti-Stalking, die 1997 in ons land werd opgericht, heeft intussen meer dan 8 000 dossiers van slachtoffers aangelegd. Per dag zijn er gemiddeld 3 tot 4 oproepen van “nieuwe” slachtoffers (cijfers verkregen van de Stichting). Sinds het begin van dit jaar is er overigens een samenwerkingsverband tussen de Stichting Anti-Stalking en de Stichting Anti-Mobbing en werken zij onder de nieuwe naam S.A.S.A.M. (Stichting Anti-Stalking Anti-Mobbing).<sup>1</sup>

Over het stalkinggedrag kan algemeen gesteld worden dat het erg gevarieerd is, zowel wat betreft aard als ernst. Stalkers zijn immers zowel hardnekkig en vasthoudend als inventief en creatief. De duur van stalking is een belangrijk deel van de last en is over het algemeen lang te noemen. De grootste Amerikaanse studie geeft een gemiddelde duur van 1,5 jaar aan (TIADEN, 1997), terwijl een

1. Met dank aan S.A.S.A.M. voor het vrijwillig ter beschikking stellen van hun cijfers.

recente Nederlandse studie zelfs uitkomt op 38 maanden (KAMPHUIS, 2001). Het stalkinggedrag zelf kan in kaart gebracht worden via vragenlijsten zoals de "Stalking Behavior Checklist" (COLEMAN, 1997) of de "Unwanted Pursuit Behavior Inventory" (LANGINRICHSEN-ROHLING, 2000). Het gedrag kan aldus ruwweg ingedeeld worden in drie verschillende categorieën (NADKARI, 2000). Eerst en vooral zijn er natuurlijk de ongewenste benaderingen, zoals het overal volgen van het slachtoffer, het regelen van "toevallige ontmoetingen", bespieden, enz. Ten tweede is er de ongewenste communicatie die onder andere kan bestaan uit telefoneren, brieven schrijven, het spuiten van graffiti, geschenken geven of laten afgeven. De laatste tijd wordt er ook meer en meer gebruik gemaakt van e-mail en internet, waarbij ook het begrip "cyberstalking" geïntroduceerd werd. Recente berichten wijzen trouwens op een verontrustende toename van dit fenomeen (LAMBERG, 2001). Ten slotte zijn er de bedreigingen en daadwerkelijke aanvallen van de stalker. Een recente review over geweld in stalking schatte het voorkomen van bedreigingen op 50 tot 75 %. De kans op het uitmonden van stalking in geweld bleek 25 tot 50 % te bedragen. Minder dan 2 % van de stalkinggevallen eindigt uiteindelijk in moord. Soms worden ook derden in de stalking betrokken. In dat geval spreekt men van "trianglering". De kans op geweld naar derden bedraagt 20 % (MELOY, 2001). Ten slotte dient opgemerkt te worden dat stalking niet alleen schadelijk op zichzelf is, maar ook vaak andere vormen van geweld en/of misdaad voorafgaat.

Een cruciale vraag is wat de stalker kan brengen tot dit specifiek deviant gedrag. Allereerst kan opgemerkt worden dat, hoewel stalking een modern begrip is, het toch niet nieuw is als gedrag (MELOY, 1999). We vinden in de wetenschappelijke literatuur over stalking dan ook vaak verwijzingen naar literaire werken daterend van vorige eeuwen (MELOY, 1998; MULLEN, 2000). Vanuit psychiatisch oogpunt vindt het gedragspatroon van stalking zijn oorsprong in de erotomanie zoals het in het begin van deze eeuw door de Franse psychiater DE CLÉRAMBAUT beschreven werd (DE CLÉRAMBAUT, 1921). Het betreft een waanstoonis, waarbij een persoon er van overtuigd is door een bepaalde andere persoon (meestal hooggeplaatst) begeerd te worden. Het komt meestal bij vrouwen voor. Er blijkt in de praktijk echter maar een klein deel (10 %) van de stalkers aan deze stoornis te lijden (ZONA, 1993). Algauw werd inderdaad duidelijk dat stalkers een heterogene groep vormen, die zowel vanuit een verschillend motief als vanuit een verschillende psychopathologische toestand tot hun gedrag kunnen komen. "DE" stalker bestaat dus met andere woorden niet. Toch probeerde de Amerikaanse onderzoeker MELOY, na een vergelijkend onderzoek van de gegevens van verschillende studies over stalkers, een beschrijving te geven van "de modale stalker". Hij besloot uit dit onderzoek dat het gemiddeld zou gaan om een vrijgezel of een gescheiden man van in de dertig, vaak werkloos, meestal bovengemiddeld intelligent, met in de voorgeschiedenis criminaliteit, middelenmisbruik en psychiatrische problemen (MELOY, 1996). Verder zou gelden dat hij in zijn kindertijd een belangrijke verzorgende figuur heeft verloren en in het jaar voorafgaand aan het begin van zijn stalkinggedrag een belangrijk verlies heeft geleden, meestal zijn job of relatie (KIENLEN, 1997). De voorgaande gegevens over "de modale stalker" konden recent bevestigd worden in een nieuwe studie (MELOY, 2000).

Vermits dit profiel van de modale stalker in de praktijk weinig concrete handvatten biedt, werden intussen door verschillende onderzoekers “stalkertypologieën” gepresenteerd. Bedoeling is het specifieke gedrag van elke stalker beter te begrijpen en op die manier sneller en efficiënter in te grijpen. Het soort van indeling is uiteraard afhankelijk van het doel van de indeling. Zo kunnen classificaties vanuit gerechtelijke en medische hoek van elkaar verschillen. In de tot nu toe gepresenteerde indelingen golden de psychische toestand en de relatie tussen dader en slachtoffer als voornaamste parameters om de groepen te onderscheiden.

Hierna volgt eerst een kort overzicht van enkele belangrijke typologieën die door verschillende onderzoekers in het verleden voorgesteld werden, alvorens uitgebreider in te gaan op de meest recente benadering. Deze laatste is erg waardevol, omdat ze meer het specifieke motief van elk soort dader onder de loep neemt en aldus meer aanknopingspunten tot behandeling kan bieden.

## 2. Enkele belangrijke typologieën

Tot voor kort leek vooral de typologie van ZONA en zijn medewerkers als standaard te gelden (ZONA, 1993). Vanuit zijn ervaring met stalkers binnen de L.A.P.D.-T.M.U. (Los Angeles Police Department-Threat Management Unit), die destijds speciaal opgericht werd om stalking te bestrijden, publiceerde hij in 1993 als eerste een classificatie van stalkers. Hij identificeerde 3 groepen van stalkers, zich baserend op de aard van de preoccupatie en de vroegere relatie met het slachtoffer. Gezien de grote invloed die deze classificatie had op zowel onderzoek als praktijk, worden hierna de drie verschillende groepen van stalkers uit deze classificatie nader toegelicht.

De eerste groep, die ongeveer 10 % van het geheel uitmaakt, noemde hij de erotomane groep. Hij verwijst hierbij rechtstreeks naar het syndroom zoals het destijds door DE CLÉRAMBAUT is beschreven (*cf. supra*). Bij deze groep van stalkers is het gedrag langdurig ( $> 1$  jaar), maar het risico op geweld is gering.

De tweede groep, die 30 % bedraagt, noemde hij “de groep van de geobsedeerde liefde” (“*love obsessional*”). Centraal is dat er nooit een relatie tussen de stalker en zijn slachtoffer is geweest. De slachtoffers kunnen bijvoorbeeld beroemdheden of totaal onbekenden voor de dader zijn. Het betreft hier meestal mannen en de onderliggende psychiatrische diagnoses kunnen verschillend zijn. Het gaat vaak over secundaire erotomanie (hier zijn de wanen deel van een onderliggende aandoening zoals schizofrenie of bipolaire stoornis). Verder horen hier ook mensen met een zogenaamde “borderline erotomanie” bij (MELOY, 1989). Meloy introduceerde dit (overigens controversiële) begrip om te verwijzen naar een hechtingsstoornis. De verliefde persoon gelooft niet zozeer dat de ander ook van haar of hem houdt, maar zij of hij kan zich toch niet van de ander losmaken. Hij plaatste dit dus tegenover “delusional erotomania”, waar het wel om een echte psychotische stoornis gaat.

De frequentst voorkomende groep ( $> 50$  %) noemde hij “de groep van de enkelvoudig geobsedeerden” (“*simple obsessional*”). Hier betreft het een daadwerkelijke relatie die verloren is gegaan. Psychopathologisch gaat het hier vooral

om mensen met een persoonlijkheidsstoornis. De duur van het gedrag is meestal kort, het gevaar op escalatie in geweld is echter het grootst.

Er wordt ten slotte nog een kleine groep (2 %) van stalkinggevallen weerhouden van mensen die, vanuit verschillende motieven, ten onrechte beweren be-laagd te worden. In de literatuur gebruikt men hiervoor de term “False Victimization Syndrome”.

De typologie van KIENLEN deelde stalkers simpelweg in tussen psychotisch (1/3) of niet psychotisch (2/3). De gedragingen tussen beide groepen bleken erg verschillend, waarin vooral de hogere mate van geweldplegingen bij de niet-psychotische groep in het oog sprong. Toch blijft het een eerder rudimentaire indeling, die voorbij gaat aan de motivatie van de dader (KIENLEN, 1997).

Ook SCHWARTZ-WATTS gebruikte een simpele dichotomie om stalkers in te delen: gewelddadig of niet-gewelddadig. Hierbij viel het vooral op dat de gewelddadige groep veel vaker een intieme relatie gehad had met zijn slachtoffer dan de niet-gewelddadige (SCHWARTZ-WATTS, 1998).

Een ander regelmatig geciteerd onderzoek komt van HARMON. Hij deelde stalkers in op basis van hun vroegere relatie met het slachtoffer en hun soort band met dat slachtoffer. Wat betreft de vroegere relatie met het slachtoffer kan het gaan over een liefdesrelatie, een werkrelatie, een kennis, iemand uit de media of geen enkele relatie. Wat betreft het soort band met het slachtoffer, spelen ofwel romantische gevoelens (affectionate/amorous), ofwel gevoelens van kwaadheid (persecutory/angry) een centrale rol in de achtervolging van het slachtoffer. Deze indeling benaderde dus voor het eerst het fenomeen ook vanuit de hoek van de motivatie (HARMON, 1995).

Verder vermelden we nog het onderzoek voor de F.B.I. door WRIGHT en zijn collega's. Op basis van de door de slachtoffers te beantwoorden “Stalking Incident Checklist”, stelden ze een eigen classificatie voor. De volgende 5 parameters werden gebruikt om de stalkers in te delen: aard van de relatie tussen dader en slachtoffer, de inhoud van de communicatie (psychotisch of niet), risico op geweld, motief en de afloop voor de stalker. De voornaamste kritiek op deze studie is dat het hier niet gaat om “modale” stalkinggevallen, vermits stalking hier in iets meer dan 20 % van de gevallen eindigt in moord en iets minder dan 20 % in zelfmoord! Dit zijn cijfers die erg verschillen van andere studies (WRIGHT, 1996).

### **3. Een recente typologie**

Recent werd in het boek “Stalkers and their victims” van MULLEN, PATHÉ en PURCELL een nieuwe classificatie voor stalkers voorgesteld (MULLEN, 2000). Eerder werd door hen reeds een onderzoek gepubliceerd, waarin 145 stalkers volgens deze nieuwe classificatie werden onderverdeeld (MULLEN, 1999). Deze Australische onderzoekers behandelen stalkers in een speciale afdeling in het “Victorian Institute of Forensic Mental Health” in Melbourne. Zij stellen vanuit hun ervaringen met deze populatie voor dit complexe fenomeen multi-axiaal te benaderen. Deze typologie is vernieuwend gezien ze meer dan andere classificaties het gedrag in al zijn facetten kan beschrijven. Dit maakt het mogelijk voorspellingen te doen over o.a. duur en aard van het gedrag, risico op geweld en meest

efficiënte aanpak van het gedrag. Deze typologie is ontwikkeld om zowel bruikbaar te zijn voor gerechtelijke als medische instanties.

Op de eerste as van deze multi-axiale classificatie worden het motief en de context beschreven. Hierop wordt verder uitgebreid ingegaan. De tweede as handelt over de relatie tussen dader en slachtoffer. Hierbij worden de volgende onderscheiden: ex-partners, professionele contacten (o.a. hulpverleners), werkcollega's, kennissen en vrienden, beroemdheden en ten slotte vreemden. De derde as ten slotte beschrijft de psychiatrische diagnose. Dit gebeurt volgens D.S.M. IV (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders), een internationaal gebruikt classificatiesysteem (A.P.A., 1994). Op as 1 van dit systeem, dat de klinische syndromen beschrijft, kan eerst en vooral een grote groep met psychotische symptomen onderscheiden worden. Dit kan kaderen binnen de diagnoses schizofrenie, waanstoornis, bipolaire stoornis en organische psychose. Verder worden op as 1 soms de diagnoses aanpassingsstoornis of depressie gesteld. Ten slotte speelt ook middelenmisbruik/afhankelijkheid vaak een rol bij stalking, hoewel het zelden de hoofddiagnose is. Op as 2, dat de persoonlijkheid beschrijft, blijken de meeste diagnoses binnen cluster B (vooral borderline en narcistische persoonlijkheid) te passen. We merken hierbij op dat onder de stalkers de diagnose van anti-sociale persoonlijkheid veel minder voorkomt dan in een gemiddelde forensische populatie (10 % t.o.v. 60 %). Bij sommige stalkers kan ten slotte een diagnose uit cluster A (paranoïd, schizoïd) of cluster C (afhankelijk, obsessief-compulsief) gesteld worden.

De eerste as van de nieuwe classificatie is dus vernieuwend en wordt door de Australische onderzoekers dan ook uitgebreid beschreven in hun boek. Er worden op basis van context en motivatie de volgende 5 types van stalkers onderscheiden: de afgewezen stalker, de rancuneuze stalker, de jagende stalker, de intimiteit zoekende stalker en de incompetente versierder. We geven hierna een overzicht van elk type, waarbij zoals in het boek de verschillende kenmerken besproken worden.

## A. DE AFGeweZEN STALKER

Eén van de meest bekende vormen van stalking treedt op na het beëindigen van een nauwe relatie. Hierbij begint de afgewezen partner te "stalken" na een éézijdige verbreking van de relatie. Meestal gaat het uiteraard om een liefdesrelatie. Enerzijds is er bij de stalker een belangrijk gevoel van verontwaardiging, omdat hij vernederd wordt en vindt dat door de eenzijdige afwijzing zijn rechten geschonden zijn. Anderzijds is er uiteraard ook een groot gevoel van verlies, waarbij vaak sprake is van echte wanhoop. Het doel van dit soort van stalking is dan ook een hereniging bereiken en/of wraak nemen voor de afwijzing. Het blijkt in de praktijk vaak te gaan over een combinatie van beide, waarbij de overheersende motivatie afhankelijk is van de omstandigheden en de reactie van de afwijzende partij. Belangrijk is dat de afgewezen stalker door zijn gedrag een zekere band met zijn slachtoffer behoudt, ook al is die op termijn schadelijk en destructief. De relatie wordt als het ware, zij het in een andere vorm, gecontinueerd. De onderzoekers vatten het als volgt samen: "*Their stalking becomes a substitute for the lost relationship.*" Op deze manier blijft er een zekere schijn van verbondenheid, zodat niet moet gerouwd worden over de verloren relatie.

De reeds eerder genoemde onderzoeker MELOY spreekt in dit kader steeds over “het herstellen van de narcistische fantasie van verbondenheid” (MELOY, 1996).

Het meest centrale kenmerk bij vele stalkers in deze groep is een vorm van “overafhankelijkheid”. Dit is dan vaak gecombineerd met gebrek aan sociale vaardigheden en een beperkt sociaal netwerk. De relatie betekent alles voor hen en ze hebben er al hun hoop en verwachtingen in geïnvesteerd. De inhoud en structuur die deze relatie aan hun leven gaf, verdwijnt bij een relatiebreuk bruusk. De zelfwaarde die ze via de relatie opgebouwd hadden, valt in één klap weg. Hun labiele wereld zakt dan als het ware als een kaartenhuisje in elkaar. Bij sommige van deze afgewezen stalkers zijn jaloersheid en bezitterigheid belangrijke karakteristieken. Dit type lijkt ongevoelig voor de noden en gevoelens van hun partner. Zij zien hun partner als het ware als een verlengstuk van zichzelf. Soms is er zelfs sprake van huiselijk geweld. Zij belagen en volgen vaak hun partner al tijdens de relatie, zodat ironisch genoeg de stalking als het ware al lijkt te beginnen vóór de breuk (KURT, 1995; COLEMAN, 1997). Op het verbreken van de relatie reageren zij dan ook met intense woede. Bij deze stalkers is er overigens vaak hetzelfde patroon van reageren op een verbroken relatie, zodat wel eens gesproken wordt over “serial stalkers”.

De afgewezen stalker wordt gerekend tot de meest hardnekkige en de meest intrusieve van de stalkers. Iets meer dan een derde van de stalkers zou tot deze groep gerekend kunnen worden. Het blijken vooral mannen te zijn (90 %). Zij blijken een nogal breed assortiment van gedragingen om te belagen ten toon te spreiden. Zowel het percentage van bedreigingen (70 %), als van daadwerkelijke aanvallen (35 %) ligt bovendien hoog t.o.v. andere groepen. Ook uit andere onderzoeken blijkt dat dit een interpersoonlijk gevaarlijke groep is (FARNHAM, 2000). Vanuit psychopathologisch standpunt lijkt het vooral te gaan om mensen met persoonlijkheidsproblematiek. Hierbij worden met name vaak de afhanke-lijke, narcistische en paranoïde persoonlijkheidsstoornissen genoemd. Slechts bij een miniem deel van de afgewezen stalkers gaat het om een psychotische stoornis. Belangrijk is verder dat in deze groep vaak (30 %) sprake is van middelen-misbruik, waarbij het vooral om alcohol en cannabis gaat. Ten slotte vermelden we nog dat deze categorie voor een groot deel overlapt met “de groep van enkelvoudig geobsedeerden” van ZONA, die hierboven beschreven werd.

## *B. DE RANCUNEUZE STALKER*

Sommige stalkers lijken te handelen vanuit een verlangen naar vergelding. Rancune staat hierbij centraal. Dit is gericht tegen individuen door wie zij menen schade ondervonden te hebben. Deze groep van met wrok vervulde stalkers heeft vaak een algemeen vijandige houding ten opzichte van anderen en de wereld. Sommige slachtoffers zijn dan ook relatief willekeurig gekozen omdat ze gezien worden als vertegenwoordigers van een groep of organisatie, door wie de stalker zich benadeeld voelt. Of ze gelijken gewoon op het soort mensen door wie ze zich in het verleden benadeeld of vernederd gevoeld hebben. De uitgekozen persoon wordt bij manier van spreken plots de belichaming van al het onrecht dat hem of haar ooit is aangedaan. Al zijn of haar onvrede met de wereld wordt dan als het ware uitgekristalliseerd in het slachtoffer. Het begin is dikwijls een onschuldig lijkend voorval, dat door de stalker wel geïnterpreteerd wordt als de

druppel die de emmer doet overlopen. Het gaat hier dus niet om gerichte wraakacties na een specifieke belediging of schade, wel om een meer algemene strijd voor wat de stalker niet alleen ziet als vergelding, maar ook als rechtvaardigheid. Dit soort stalkers stelt zich dan ook graag voor als een slachtoffer, dat heldhaftig vecht tegen een veel machtiger lijkende tegenpartij. Het is de bedoeling van de stalker om ongerustheid en schrik bij zijn slachtoffer te veroorzaken. Hij geniet van het gevoel van macht en controle tijdens zijn daden.

Deze groep, die ongeveer 10 % van de stalkers zou bedragen, lijkt het vaakst van alle stalkers te dreigen, waarbij wel slechts zeer zelden wordt overgegaan tot daadwerkelijke uitvoering van deze dreigementen. Hij wil immers niet opgepakt worden. Deze groep heeft in vergelijking met de andere groepen vaakst een partner en heeft meestal ook werk. Vanuit diagnostisch standpunt speelt vooral paranoia een rol, waarbij met name de querulentie in het oog springt. Deze beschrijving kan passen hetzij binnen een paranoïde persoonlijkheidsstoornis, hetzij binnen een echt paranoïd ziektebeeld (waanstoornis of schizofrenie). Er valt ten slotte op te merken dat deze groep meestal niets met relaties te maken heeft en moeilijk te plaatsen is in vroegere classificaties.

### *C. DE JAGENDE STALKER*

Bij sommige stalkers is het gedrag een voorbereiding op een seksueel delict. Nochtans vindt het gedrag niet enkel plaats vanuit praktische overwegingen, met name het slachtoffer en zijn/haar gewoonten leren kennen om alles zo goed mogelijk te plannen. Het louter heimelijk observeren van zijn toekomstige "prooi" doet dit type van stalker immers reeds opwinding ervaren. Het stiekem binnendringen in de persoonlijke levenssfeer van het toekomstig slachtoffer prikkelt zijn fantasie enorm. Hij heeft plezier in het gevoel van controle en macht dat het belagen van het slachtoffer bij hem veroorzaakt. Het slachtoffer weet dikwijls lange tijd niet dat het belaagd wordt en zo wil de stalker het ook.

Deze stalkers vormen een kleine groep (5 %). De stalker is altijd een man. De duur van de stalking is kort. Er zijn zelden bedreigingen, maar het aantal daadwerkelijke aanvallen is erg hoog in vergelijking met de andere groepen. De meesten hebben een eerdere veroordeling voor seksuele feiten. Het gaat om mensen met een geringe zelfredzaamheid en een laag zelfbeeld. Er is vaak sprake van sociale isolatie. Belangrijk is nog te vermelden dat het gestelde stalkinggedrag op zich niet seksueel getint moet zijn en het bijgevolg niet direct duidelijk is dat het om dit type van stalker gaat. Het is duidelijk dat het hier ook een op interpersoonlijk vlak gevaarlijke groep betreft. Vanuit psychopathologisch standpunt gaat het hier om personen bij wie een parafiele stoornis kan gediagnosticeerd worden. Het betreft hier bijvoorbeeld pedofilie, sadisme of exhibitionisme. Ook deze groep, met duidelijk een seksueel motief, kan moeilijk binnen vroegere classificaties geplaatst worden.

### *D. DE INTIMITEITZOEKENDE STALKER*

Een grote groep van stalkers wenst een relatie te beginnen met een persoon die op een gegeven moment al hun affectie heeft gewonnen. Zij geraken intens geïnteresseerd in hun doelwit. Zij meten hun doel unieke kwaliteiten toe en zijn

overtuigd dat hun queeste zal eindigen in een relatie. Zij geloven meestal dat de liefde ook wederzijds is. Ze vinden alleszins dat hun slachtoffer hen liefde verschuldigd is, na alles wat ze er voor gedaan hebben. Zij houden hun toenaderingen dan ook hardnekkig vol, ondanks de negatieve respons van het slachtoffer. Afwijzingen gaan volledig aan hen voorbij of ze verdraaien ze tot positieve boodschappen. De beoogde relatie is meestal een liefdesrelatie, hoewel het ook kan gaan om bijvoorbeeld een gewone vriendschapsrelatie. Het gaat vooral om eenzame mensen, die op zoek zijn naar liefde. Ze leven erg geïsoleerd en het stalkinggedrag haalt hen ten dele uit dat isolement.

Dit type van stalking komt voor in ongeveer een derde van de gevallen. Het gedrag duurt gemiddeld erg lang ( $> 3$  jaar). Er wordt meestal gekozen voor niet-intrusieve manieren van communicatie. Er zijn toch soms bedreigingen en geweld. Gezien sommigen er van overtuigd zijn al een relatie te hebben, kan immers soms geweld plaats vinden vanuit jaloezie. Bij deze groep vindt men veel ernstige psychiatrische problematiek. Vanuit psychopathologisch standpunt gaat het in meer dan de helft van de gevallen over erotomanie (primair of secundair). Ook de zogenaamde “pathologische verliefdheid” (“morbid infatuation”) ligt aan de basis van dit type van stalking. De auteurs verkiezen deze omschrijving boven de naar hun mening tot verwarring leidende term “borderline erotomanie” (cf. *supra*). Verder werd bij een klein deel van deze groep een persoonlijkheidsstoornis gediagnosticeerd, vooral van het narcistische type. Deze groep omvat in grote lijnen de groepen “erotomania” en “love obsessional” uit de classificatie van ZONA.

### *E. DE INCOMPETENTE VERSIERDER*

Dit type van stalker is in essentie wanhopig op zoek naar een relatie. Hij meent hierbij zo maar een relatie te kunnen aangaan met de persoon met wie hij een relatie zou willen, wars van de mening van die persoon. Zij zijn er niet van overtuigd dat de liefde wederzijds is, maar lijken het zich zelfs niet af te vragen. Dit type stalker bezit niet de sociale vaardigheden om iemand “het hof te maken”, of om het populairder uit te drukken, te “versieren” op de gangbare manier en gaan dan ook erg onbehouden te werk. In het Engels spreekt men van “Courtship disorder”. De combinatie van twee factoren lijkt bij dit soort van stalkers een belangrijke rol te spelen. Eerst en vooral zijn er dus gebrekkige sociale vaardigheden, waarbij zoals gezegd specifiek de vaardigheden om een partner te leren kennen in het oog springen. Ten tweede valt een gebrekkig empathisch vermogen op, waarbij ze het in al hun ongevoeligheid moeilijk hebben de ander te zien als iemand met eigen meningen en wensen.

Dit type van stalking zou 15 % van het totaal uitmaken. Het lijkt over het algemeen kort te duren. Er wordt ook hier melding gemaakt van een belangrijk middelenmisbruik. Ook deze stalkers maken vaak verschillende slachtoffers na elkaar (“serial stalkers”). Vanuit psychopathologisch standpunt lijkt het om een breed spectrum van psychische stoornissen te gaan. De volgende diagnoses worden vernoemd: zwakbegaafdheid, een stoornis in het autistische spectrum, een schizoïde of narcistische persoonlijkheidsstoornis. Dit type stalker vinden we niet in die afgelijnde hoedanigheid terug in vroegere classificaties.

## 4. Behandeling

Stalking is dus sinds 1998 ook in België strafbaar. Stalkers kunnen in de gevangenis terechtkomen, maar de nieuwe wet biedt ook de mogelijkheid om de stalker een therapie op te leggen. Forensische hulpverleners komen vaak via één van deze kanalen voor het eerst in contact met deze ook voor hen nieuwe categorie van daders. Er bestaat tot op heden echter geen specifieke behandeling voor stalkers. Over de behandeling van stalkers is nog zeer weinig onderzoek verricht. Hierna zullen enkele algemene bedenkingen uit de actueel beschikbare literatuur hieromtrent worden overlopen.

Stalking is een sociaal deviant gedrag, waarin geestelijke stoornissen vaak een rol spelen. Enkel een goed evenwicht tussen therapeutische hulp en wettelijke sancties zal dit gedrag succesvol kunnen bestrijden. Al naargelang het soort van stalker zullen de specifieke therapeutische maatregelen om stalking te stoppen echter anders zijn. Ten eerste zal *het relatieve belang van een psychiatrische interventie* binnen het algemeen pakket maatregelen om de stalker te stoppen verschillen. Zo is het bij intimiteitzoekende (en vaak psychotische) stalkers gebleken dat enkel justitiële maatregelen geen invloed hebben. Zij zullen een opsluiting bijvoorbeeld zien als een beproeving, die zij echter graag voor hun geliefde zullen doorstaan. Hier is een psychiatrische behandeling duidelijk van primordiaal belang. Overigens geldt ook dat sommige stalkers met intense woede reageren op sommige justitiële ingrepen (b.v. straatverbod) en nadien hun gedrag nog toeneemt (ORION, 1998)! Ten tweede zal *het soort van psychiatrische interventie* afhankelijk zijn van het type stalker en van zijn onderliggende psychiatrische problematiek. Het is duidelijk dat de psychotische stalker die een wildvreemde lastig valt anders dient aangepakt te worden dan de agressieve afgewezen stalker met duidelijke persoonlijkheidsproblematiek. Effectieve behandeling moet dus allereerst gebaseerd zijn op zorgvuldige psychiatrische diagnostiek.

Een belangrijk probleem bij de behandeling van stalkers is de motivatie. Stalkers zullen zich in de praktijk zelden zelf aanmelden voor een psychiatrische of psychotherapeutische behandeling. Vaak zullen zij via justitiële maatregelen bij de therapeut belanden. Het ziekte-inzicht is vaak afwezig en er zijn meestal duidelijke cognitieve distorsies. Er wordt in dat verband wel eens gezegd dat hun vermogen om te ontkennen, te minimaliseren en te rationaliseren enkel kan concurreren met dat van seksuele delinquenten (MULLEN, 2000). Motivatie dient echter ook binnen deze groep van patiënten niet gezien te worden als een statisch en onveranderlijk gegeven, maar als een dynamisch proces dat door de therapeut ten gunste kan beïnvloed worden. Stalkers betalen immers zelf ook een hoge prijs voor hun gedrag, gezien ze er tijd, geld en emotionele betrokkenheid in investeren en dit alles met een ook voor hen dikwijls weinig bevredigend resultaat. Dit kan aanknopingspunten bevatten die de wens tot verandering en dus de intrinsieke motivatie voor therapie verhogen. In deze zin kan het aanvankelijk gedwongen karakter van de behandeling wegvallen en plaats maken voor een meer klassieke therapeutische alliantie. Zij kunnen immers gaandeweg ook een gevoel van bevrijding ervaren, wanneer zij voelen dat therapie aansluit bij hun problemen. De algemene attitude van de therapeut zal er dan ook één moeten zijn van zowel confrontatie als ondersteuning. Er dient, naar analogie met andere behandelingen in de forensische psychotherapie, respect te zijn voor

de stalker als persoon, maar zijn gedrag dient afgekeurd te worden. Er geldt dan ook dat bijvoorbeeld de vraagstelling op een niet-veroordelende manier gebeurt. Zo kan er over stalking gepraat worden in termen van “pogingen om te communiceren” en ook “inspanningen om iemand te ontmoeten” (MULLEN, 2000).

Psychotherapie zal steeds een belangrijke functie hebben binnen de behandeling van stalkers. De afgewezen stalkers met onderliggende persoonlijkheidsproblematiek lijken hier het meest voor in aanmerking te komen, hoewel in elke categorie psychotherapeutische interventies aan bod kunnen komen. Gezien behandeling vaak onder dwang zal gebeuren, dient gekozen te worden voor een behandelingsvorm waarin de therapeut een actieve rol speelt. Algemene principes uit de gedragstherapie kunnen dan ook een voorname rol spelen. Het is namelijk belangrijk een evaluatie op te maken van de impact van stalking op de stalker. De duur van het stalkinggedrag is immers meestal erg lang, terwijl het op het eerste gezicht soms lijkt alsof de stalker er niets (of zelfs het tegenovergestelde van wat hij wil) mee bereikt. Het is dan ook belangrijk in kaart te brengen wat precies het gedrag veroorzaakt en verder onderhoudt. Het opstellen van een functionele analyse kan hierbij erg verduidelijkend werken. Zoals hierboven besproken zal voor elke stalker het gedrag immers een andere functie hebben en zelfs voor dezelfde stalker kan de functie verschillen in de tijd, al naargelang de situatie of zijn eigen geestelijke toestand (WESTRUP, 1998). Ook principes uit de cognitieve therapie kunnen aan bod komen. De schemagerichte benadering volgens Young biedt hier zeker interessante mogelijkheden. Bij de afgewezen stalker zullen bijvoorbeeld schema's rond afwijzing en verlating een belangrijke rol spelen (YOUNG, 1990).

Medicamenteuze therapie heeft uiteraard ook zijn plaats in de behandeling van sommige stalkers. Vooral intimiteitzoekende stalkers lijden vaak aan een psychotische pathologie, hetzij binnen een waanstoornis, hetzij binnen een meer algemeen psychiatrisch ziektebeeld. Dit dient uiteraard op een adequate manier met anti-psychotica behandeld te worden. Sommige stalkers, vooral de groep van afgewezen stalkers, kunnen een depressieve periode doormaken, waarvoor anti-depressiva geïndiceerd kunnen zijn. Verder kan de stalker medicamenteuze ondersteuning nodig hebben bij het stoppen met middelenmisbruik. Dit laatste is een essentiële voorwaarde om tot een succesvolle therapie te kunnen komen. Het blijven gebruiken van middelen kan het stalkinggedrag immers blijven faciliteren (b.v. alcohol bij de afgewezen stalker met een narcistische persoonlijkheidsstoornis) of zelfs rechtstreeks aandrijven (b.v. amfetamines bij de intimiteitzoekende stalker met een psychotische stoornis).

Naast de interventies die specifiek gericht zijn op de psychopathologie van de stalker moet ook voldoende aandacht gaan naar het specifieke karakter van het stalkinggedrag zelf. Zo kan met name gedacht worden aan empathieverhogende strategieën. Video's met getuigenissen van slachtoffers kunnen bijvoorbeeld gebruikt worden om de stalkers de resultaten van hun gedrag te tonen (MULLEN, 2000). Ten slotte dient opgemerkt te worden dat resocialisatie een centraal punt moet zijn in de behandeling van stalkers. Zij dienen sociale vaardigheden aan te leren, relaties aan te gaan en een sociaal netwerk uit te bouwen. Dit lijkt van kapitaal belang om herval te voorkomen. Een verarmde sociale wereld is immers een ideale voedingsbodem, waarin het stalkinggedrag opnieuw kan geactiveerd worden (MULLEN, 2000).

Algemeen geldt dus dat het doel van een psychiatrische behandeling in eerste instantie uiteraard het stoppen van het stalkinggedrag is, maar de behandeling mag zich hiertoe niet beperken. Er dient ook een bredere recidivepreventie uitgewerkt te worden. Enkel zo kan men komen tot een meer langdurige gedragsverandering, waarbij het sociaal deviante gedrag onder controle blijft. De prognose na behandeling is wisselvallig, maar lijkt het best bij de stalkers met een behandelbare psychiatrische stoornis, bij wie het gedrag gebeurt vanuit waanideeën en de therapietrouw geen probleem vormt (MELOY, 1997).

## 5. Besluit

Stalking is een gedrag dat al lang bestaat, maar nog maar recent als een misdaad wordt beschouwd. De plegers van dit delict lijden vaak aan een psychische stoornis. Het is duidelijk dat hen enkel straffen geen blijvende oplossing zal bieden. Behandeling van daders is van primordiaal belang om meer langdurige resultaten te bereiken. De forensische psychiatrie heeft binnen het fenomeen stalking aldus een belangrijke rol te spelen. Het onderzoek rond stalking en behandeling van stalkers staat echter nog in de kinderschoenen. Resultaten van verder onderzoek moeten onder andere leiden naar de verdere ontwikkeling van een specifieke behandeling voor stalkers. Dit kan niet alleen de stalkers helpen, maar is vaak ook de meest efficiënte manier om het lijden van de slachtoffers te stoppen (MELOY, 1999). Of nog: *“Stalking is now an established category whose utility is in directing social, legal and health energies to support victims and relieve stalkers of their burden of pursuit”* (MULLEN, 2001).

## 6. Referenties

- AMERICAN PSYCHIATRIC ASSOCIATION, *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (DSM IV)*, Washington DC, A.P.A., 1994.
- COLEMAN, F.L., “Stalking behavior and the cycle of domestic violence”, *Journal of Interpersonal Violence* 1997, 12, 420-432.
- DAVIS, K.E., FRIEZE, I.H., “Research on stalking: what do we know and where do we go?”, *Violence and Victims* 2000, 15, 4, 473-487.
- DE CLÉRAMBAUT, G.G., *Les Psychoses passionelles*, Oeuvres psychiatriques, Paris, Presses Universitaires de France, 1942 (Original work published in 1921).
- EMERSON, R.M., FERRIS, K.O., GARDNER, C.B., “On being stalked”, *Social Problems* 1998, 45, 289-314.
- FARNHAM, F.N., JAMES, D.V., CANTRELL, P., “Association between violence, psychosis and relationship to victim in stalkers”, *The Lancet* 2000, 355, 1, 199.
- HARMON, R.B., ROSNER, R., e.a., “Obsessional harassment and erotomania in a criminal court population”, *Journal of Forensic Sciences* 1995, 40, 188-196.
- KAMPHUIS, J.H., EMMELKAMP, P.M., “Stalking: een forensisch-psychiatrische benadering”, *Tijdschrift voor Psychiatrie* 2000, 42, 3, 167-175.
- KAMPHUIS, J.H., EMMELKAMP, P.M., Traumatic distress among support-seeking female victims of stalking, *American Journal of Psychiatry* 2001, 158, 795-798.

- KIENLEN, K.K., BIRMINGHAM, D.L., e.a., "A comparative study of psychotic and nonpsychotic stalking", *Journal of the American Academy of Psychiatry and Law* 1997, 25, 317-34.
- KOHN, M.D., CHASE, M.S., e.a., "Prevalence and health consequences of stalking-Louisiana, 1998-1999", *JAMA* 2000, 284, 20, 2588-2589.
- KURT, J.L., "Stalking as a variant of domestic violence", *Bulletin of the American Academy of Psychiatry and Law* 1995, 23, 2, 219-230.
- LANGHINRICHSSEN-ROHLING, J., PALAREA, R., COHEN, J., ROHLING, M., "Breaking up is hard to do: Unwanted pursuit behaviors following the dissolution of a romantic relationship", *Violence and Victims* 2000, 15, 1, 73-90.
- LAMBERG, L., "Stalking disrupts lives, leaves emotional scars", *JAMA* 2000, 286, 5, 519-523.
- MELOY, J.R., "Unrequited love and the wish to kill: diagnosis and treatment of borderline erotomania", *The Menninger Foundation* 1989, 477-492.
- MELOY, J.R., GOTHARD, S., "Demographic and clinical comparison of obsessional followers and offenders with mental disorders", *American Journal of Psychiatry* 1995, 152, 258-263.
- MELOY, J.R., "Stalking (obsessional following): a review of some preliminary studies", *Aggression and violent behavior* 1996, 1, 147-162.
- MELOY, J.R., "The clinical risk management of stalking: "Someone is watching over me ...", *American Journal of Psychotherapy* 1997, 51, 2, 174-184.
- MELOY, J.R., *The psychology of stalking – Clinical and forensic perspectives*, San Diego, Academic Press, 1998.
- MELOY, J.R., "Stalking: an old behavior, a new crime", *The Psychiatric clinics of North America* 1999, 22, 85-99.
- MELOY, J.R., RIVERS, L., GOTHARD, S., NAIMARK, D., NICOLINI, R., "A replication study of obsessional followers and offenders with mental disorders", *Journal of Forensic Sciences* 2000, 45, 147-152.
- MELOY, J.R., "Threats, stalking and criminal harassment", in PINARD, G., PAGANI, L. (eds.), *Clinical assessment of dangerousness*, Cambridge University Press, 2001.
- MULLEN, P.E., PATHÉ, M., e.a., "Study of stalkers", *American Journal of psychiatry* 1999, 156, 1244-1249.
- MULLEN, P.E., PATHÉ, M., PURCELL, R., *Stalkers and their victims*, Cambridge University Press, 2000.
- MULLEN, P.E., PATHÉ M., PURCELL, R., "Stalking: new constructions of human behaviour", *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry* 2001, 35, 9-16.
- NADKARNI, R., GRUBIN, D., "Stalking: why do people do it?", *British Medical Journal* 2000, 320, 1486-1487.
- ORION, D., *I know you really love me*, New York, Macmillan, 1997.
- SCHWARTZ-WATTS, D., MORGAN, D., "Violent versus nonviolent Stalkers", *Journal of the American Academy of Psychiatry and Law* 1998, 26, 241-245.
- STEVENS, L., "Stalking strafbaar. Commentaar bij de wet van 30 oktober 1998 tot invoeging van een artikel 442bis in het Strafwetboek houdende de strafbaarstelling van belaging", *R.W.* 1998-1999, 38, 1377-1380.
- TJADEN, P., THOENNES, N., *Stalking in America: Findings from the National Violence against Women survey*, Denver CO, Center for policy research, 1997.

- TJADEN, P., THOENNES, N., ALLISON, C.J., "Comparing stalking victimization from legal and victim perspectives", *Violence and victims* 2000, 15, 4, 7-22.
- WESTRUP, D., FREMOUW, W.J., "Stalking: a literature review and suggested functional analytic assessment technology", *Aggression and Violent Behavior* 1998, 3, 255-74.
- WRIGHT, J.A., BURGESS, A.G., e.a., "A typology of interpersonal stalking", *Journal of Interpersonal Violence* 1996, 11, 487-502.
- YOUNG, J., *Cognitive therapy for personality disorders: a schema-focused approach*, Sarasota FL, U.S.A., Professional Resource Exchange, 1990.
- ZONA, M.A., SHARMA, K., LANE, J., "A Comparative study of erotomaniac and obsessive subjects in a forensic sample", *Journal of Forensic Sciences* 1993, 38, 4, 894-903.